

Eva Karlsson – en framsynt pionjär i Skåne

BRITT-MARIE BINGSTRÖM-FORSLUND

Mitt första minne av Eva Karlsson är från början av året 1962, då jag från riksdagsläktaren hörde henne, i en debatt om budgeten, banna Gunnar Sträng som en ”olydig elev”. Varken tonfallet eller pekfingeret har naturligtvis kunnat repriseras i något protokoll. Enligt partisekreterare Gunnar Svärd (Svärd, 1964) lär Eva också varit den enda som läxat upp Tage Erlander som en ”dåligt uppfostrad skolpojke”. Mitt andra minne härrör sig också från början av 1962 när jag varit anställd på Högerpartiets riksdagskansli och Kvinnoförbund endast några veckor, då hon tog med mig till Högerens Kvinnliga Medborgarskola, för att jag skulle ”lära mig något”. Naturligtvis uttryckte hon sig inte riktigt så, men andemeningen gick inte att ta miste på. Det är med stor ödmjukhet och stor respekt jag försöker skriva en någorlunda rättvisande berättelse om denna mycket mångsidigt begåvade, framsynta och samhällsengagerade kvinna och hennes gärningar, där hon var en pionjär på flera områden.

Pedagogen Eva Karlsson

För att förstå inriktningen och engagemanget i hennes politiska gärning är det viktigt att först berätta något om hennes bakgrund och pedagogiska insatser.

Eva föddes 1897 i Torna-Hellestad nära Lund. Fadern var lärare och av honom ärvde hon inte bara yrket utan också samhällsintresset. Strax efter sin folkskolläraryxamen i Skara 1919 fick hon tjänst i Hälsingborgs folkskolor. Hon fortsatte snart att vidareutveckla sitt redan välrenommerade kunnande genom att på 20-talet bl.a. studera det pedagogiska reformarbetet i Wien. Eva intresserade sig också för fysisk fostran och skolhygien genom att studera gymnastik i Tyskland och Schweiz. Hennes nya kunskaper i den moderna pedagogiken kom väl till pass när hon 1927, mot sin vilja, tvinga-

des ta hand om en 7:e klass, som på grund av olika omständigheter nästan helt saknade kunskaper för fortsatt skolgång. När läsåret var slut hade hon ”med gott resultat reparerat skadorna”¹ Drygt 80 år senare, anses en jämförbar ”bragd” värd en hel TV-serie.²

Eva insåg tidigt betydelsen av att ge eleverna en god samhälls- och yrkesorientering och arbetade bl.a. som lärare i fortsättningsskolan åren 1920–41. Hon medverkade också till fortbildningar av lärare i yrkesorientering samt var en energisk tillskyndare av det frivilliga nionde skolåret. Eva arbetade även som gymnastiklärare och siminstruktör. Dessutom lär hon ha varit en duktig och entusiastisk privatlärare i latin.³

Trots sin gedigna meritlista och såväl Skolöverstyrelsens som folkskoleinspektörens förord, förbigicks Eva vid utnämningen av en av de två överlärartjänsterna i Hälsingborg. Dessa gick i stället till två män, som båda var socialdemokrater. *Hälsingborgaren* kommenterade detta på följande sätt: ”Fröken Karlsson var visserligen meriterad, men hon var kvinna och representerade inte socialdemokraterna.”⁴ Enligt Britta Jernberg, mångårig tjänsteman på Högerns partiorganisation och Kvinnoförbund samt god vän med Eva, var denna händelse den främsta anledningen till att Eva kandiderade till riksdagen 1952.

Ordförande i Högerns Kvinnoråd i Fyrstadskretsen 1947–1964

När man läser gamla protokoll från Högerns Kvinnoråd i Fyrstadskretsens sammanträden slås man både av hur mycket och ändå hur lite som hänt på 60 år vad beträffar kvinnors villkor. Många av frågorna känns fortfarande aktuella. Förr fick man dock kämpa på ett annat sätt för att få fram sina frågor. I dag finns ett nästan obegränsat antal kommunikationskanaler. Riksdagsdebatterna kan följas i TV-soffan. Föreningarna har hemsidor och bloggen har blivit ett stort forum för opinionsbildning och meningsutbyte. Nedan följer några exempel på frågor dåtidens kvinnor brottades med och hur man verkade i ett samhälle utan våra moderna kommunikationer.

Information från centralt håll fick man främst via besök av riksdagsledamöter eller Kvinnoförbundets resesekreterare som Stina Wallerius (Gunne) och Barbro Norén, vilka berättade om vad som hände på det politiska planet i Stockholm. För att bredda sina kunskaper ordnade man studiebesök på arbetsplatser med mycket kvinnlig arbetskraft såsom livsmedelsindustrier, konfektionsföretag och vårdinrättningar.

Ytterligare en bild av den tidens annorlunda förhållanden ger kallelsen till ett tvådagarsmöte på Frostavallens friluftscener i mars 1947. Kostnaden för att delta uppgick till 7,50 kronor. Dessutom måste restaurangkuponger för bröd, smör och kött medtas. En av de medverkande var småbrukarhustrun från Norrbotten, riksdagsledamoten Märta Boman, som talade om ”Småbrukarhustruns svårskötta sysslor”. Många av de föreningsengagerade kvinnorna var fortfarande hemmafruar med hjälp i hemmet. Alltfler kvinnor började dock arbeta utanför hemmet. 1946 beslöt man därför att ha sammanträde varannan gång på en söndag och varannan på en vardag för att få med såväl hemarbetande som yrkeskvinnor.

Eva Karlsson.

Eva var hela tiden den drivande kraften och hennes intresse för att föra fram kvinnor och kvinnofrågor samt representera partiet på hemmaplan med större kunskaper och insikter genomsyrade verksamheten. 1947 blev hon vice ordförande och året därpå ordförande i Fyrstadskretsens Kvinnoråd samt ledamot i Centrala Kvinnorådet. Medlemsantalet i Fyrstadskretsens Kvinnoråd var imponerande stort och uppgick 1948 till 2200. Eva var en mycket god rekryterare och vann i januari 1952 andra pris i partiets medlemsvärkning. Vid månadmötena förekom ofta föredrag, som Eva många gånger själv stod för. Exempel på ämnen var ”Samhället och medborgarfostran”, ”Skolmogen – icke skolmogen”, ”Individen och ansvaret”, ”Kvinnors bortovaro från tjänst – orsak och verkan”. Eva insåg tidigt vikten av att ha goda relationer med pressen och föreslog 1949 att man skulle utse ett pressombud i varje förening för att underlätta kontakten med pressen. Hon verkade också för samarbete mellan städer och kommuner för att sprida information, t.ex. om en högerkvinna väckt någon bra motion, som kunde vara av intresse för andra. Senare inrättades också en press- och propagandakommitté.

Ambitionerna räckte även till andra saker som skrivelse till 1946 års skolkommission om att kristendomsundervisning skulle förbli obligatorisk i barn- och ungdomsskolor. Man uttalade sig för att kvinnor borde äga behörighet till kyrkliga tjänster. Vidare föreslog man bildande av länskommittéer för att ordna hemhjälp åt semestrande husmödrar. Eva framhöll

vikten av att läsa ledare och pressrevy i högerpressen och anordna politiska kvartar vid sammankomster. Föreningarna uppmanades att studera partiets skrifter och delta i olika studiecirklar, bl.a. i kommunalkunskap.

Man kan inte annat än beundra drivkraften att ständigt vilja lära sig mer om politik och kvinnors olika villkor i samhället. Samma ambitioner imponerade starkt på mig när jag i början på 60-talet höll kvinnokurser på Gimo. Det var inte bara de s.k. mjuka frågorna som engagerade, utan även försvar, rättsväsende etc., samtidigt som kursdeltagarna själva utgjorde en stor kunskapsbank med alla sina erfarenheter från verkligheten. I dag verkar det obegripligt att männen inte förstod vilka resurser, som fanns omkring dem.

Evas stora bildnings- och utbildningsintresse manifesterades också genom hennes vice ordförandeskap för Högerns Kvinnliga Medborgarskola 1958–64, liksom hennes engagemang i Fredrika-Bremer-Förbundet.

Ordförande i Högerns Kvinnoförening i Hälsingborg (1947–1964)

År 1921 bildades den ”Borgerliga Kvinnoföreningen” i Hälsingborg med Vera Dahlin som ordförande och Signe Wennberg i presidiet. Under Elsie Mannerheims ledning utvecklades föreningen till en av de största och mest slagkraftiga högerkvinnoföreningarna i landet. 1947 valdes Eva Karlsson till ordförande. I samband med 30-årsjubileet skrev *Hälsingborgaren* att föreningen varit ett ovärderligt stöd för Borgerliga Valmansförbundet, inte minst genom mobiliseringen av frivilliga krafter vid valen.⁵ Fem år senare skrev samma tidning: ”Utmärkande för föreningen är dess aktivitet och mångsidighet. Kurser, cirklar och informationsaftnar avlöser varandra samtidigt som goodwill-propaganda och medlemsrekrytering pågår.”⁶

Valet av föreningsaktiviteter och ämnen ger en bild av 50-talets samhällsfrågor. I Europa hade Kol- och stålunionen bildats och 1957 antogs Romfördraget, varvid EEC bildades. 1959 bildades frihandelsområdet EFTA där Sverige blev medlem. Genom den geografiska närheten kändes nog dessa frågor mer påtagliga i sydsverige än för övriga delar av Sverige. Själv minns jag när Högerns Ungdomsförbund i Hälsingborg, vid valet 1960, stod vid färjorna till Danmark och delade ut dekalerna för ratten eller vindrutan med texten ”Ja till Europa. Håll till höger!”. Sverige fick ju högertrafik först 1967. I det verksamhetsprogram som Kvinnoföreningen 1959 sände ut till sina

då 2 000 medlemmar var Carl Göran Regnell inbjuden att tala om ”Samarbetssträvanden i Europa”. Exempel på ett annat aktuellt ämne var ”Lika lönsprincipen och sambeskattning”, med riksdagsman Astrid Kristensson som informatör. En annan då angelägen fråga man tog upp var ”Trädgårdsnäringsens betydelse för folkhushållet”.

Kommunpolitikern Eva Karlsson

Evas politiska intresse började enligt henne själv redan på 20-talet, beroende på samhällets starka samröre med skolan och den nära kontakten med barns och familjers sociala villkor. Hälsingborg var vid den här tiden en fattig industristad. På 30-talet blev hon politiskt aktiv. Eva följde därvid det mönster, som var oerhört vanligt för lärarinnor på den tiden. Nästan alla var föreningsaktiva och en mycket stor majoritet var politiskt engagerade med uppdrag i nämnder som folkskolestyrelser och barnavårdsnämnder. De flesta var liberala. Som konservativ avvek Eva i detta hänseende.

1943 invaldes Eva i folkskolestyrelsen, där hon bl.a. var vice ordförande fram till mitten av 50-talet. Hon satt 1942–64 i fattigvårdsstyrelsen/socialnämnden, där hon även var vice ordförande. Åren 1942–1958 var Eva ledamot av Hälsingborgs stadsfullmäktige. Omsorgen om människor, skolfrågor och s.k. kvinnofrågor var hennes främsta intresseinriktning. Hennes första motion handlade om ändring av reglementet för yrkesskolorna så att yrkesskolestyrelsen skulle ha minst en kvinna. Fullmäktige biföll motionen och hemställde hos Överstyrelsen för yrkesutbildning om ändring. Året därpå föreslog hon bl.a. en utredning om inrättande av en kommunal tvättinrättning för att underlätta kvinnors arbete. Hon motionerade också om viss social hjälp, d.v.s. arbetshjälp för gamla och sjuka i hemmet – ett slags föregångare till dagens hemtjänst. Medellösa äldre fick på den tiden plats på hem, men ägde man några sparade kronor var man helt hänvisad till den egna bostaden. Eva ömmade också mycket för de gamlas isolering och tog bl.a. initiativ till den ”Lokala försäljningen för gamla”, som inbringade pengar till inköp av nytt material för de äldres sysselsättning. Vidare tog hon upp behovet av hemkonsulentverksamhet i städerna och ansåg att det var av stor betydelse att hemmen sköttes så ekonomiskt, rationellt och arbetsbesparande som möjligt. Till detta önskade hon en rådgivningsbyrå av social karaktär för dem som inte hade råd att gå på kurser, d.v.s. en föregångare till dagens kommunala konsumentrådgivare.

Fortfarande på 50-talet erhöll endast 30 % av eleverna i Hälsingborg skolmältider. Eva föreslog därför en utbyggnad av skolmältidsverksamheten, liksom att den skulle göras mer rationell och kostnadsbesparande. Hon bidrog också till inrättande av två hemvårdarinetjänster i Hälsingborg samt anställande av en sjukgymnast.

När Eva yttrade sig i fullmäktige hade hon församlingens öra. Hon hade omdömet om sig att vara en självständig och orädd person, som visste vad hon ville.⁸ Eftersom det satt så få kvinnor i de kommunala församlingarna försökte hon i många frågor få kvinnor att hålla ihop över partigränserna. Eva verkade energiskt för att få fram fler kvinnor i nämnderna, vilket ledde till att de ofta åtminstone fick en suppleantplats. När partiet senare fick fler mandat fanns det många erfarna kvinnor att välja mellan och på så sätt ökade kvinnorepresentationen med tiden kraftigt i nämnderna. Eva lämnade fullmäktige 1958 men satt kvar som vice ordförande i socialnämnden och i styrelsen för Socialbyrån till sin död 1964.

Riksdagsledamot på ”eget mandat”

1952 års andrakammarval blev en stor framgång för Högerpartiet. I fyrostads-kretsen tog Högern det nytillkomna mandatet. Direktör Ragnar Lundberg från Malmö stod först på listan men avsåg sig mandatet till Eva Karlssons förmån, eftersom det vanns med hjälp av de klara högerrsiffrorna från Hälsingborg. Partiet ökade där med 35 % sedan valet 1948 och Hälsingborg fick åter ett borgerligt mandat, där man kunde placera sin främsta kandidat Eva Karlsson. I rikspolitiken drog man snabbt nytta av Evas breda erfarenheter och stora kunskaper. Hon blev bland annat ledamot av kommittén för översyn av hälso- och sjukvården samt expert i ”1957 års skolberedning”. Självfallet upptog utbildningsfrågor det mesta av hennes intresse och under hennes drygt 10 år i riksdagen (1953–1964) väckte hon 99 motioner främst med anknytning till det obligatoriska skolväsendet. Hon låg också bakom ett 20-tal interpellationer i utbildningsfrågor.

Trots det stora engagemanget på det rikspolitiska planet släppte Eva aldrig ”det kommunala samband som kan betyda något för Riksdagen och som får uttryck i beredvilligheten att tjäna den egna kommunen. I så måtto hade hon en engelsk attityd till politiken att hon aldrig tyckte sig befördrad från skyldigheten att verka i de politiska grundorganisationerna”⁹.

Flygkatastrofen i Ängelholm 20 november 1964

Eva Karlssons oerhört verksamma och pliktfulla liv fick ett abrupt slut när hon på hemväg från riksdagsarbetet omkom i flygolyckan utanför Ängelholm. Hälsingborgshögern förlorade därigenom en av sina allra viktigaste och mest betydande krafter och Högerpartiet sin bästa skolpolitiker. Hennes civilkurage och stora sakkunskap hade behövts länge under de kommande årens skoldebatt liksom hennes engagemang för samhällets svagare grupper.

NOTER

1. Herrlin
2. ”Klass 9 A”, SVT, 2008 Herrlin
3. Herrlin
4. Hälsingborgaren 1950:3
5. Hälsingborgaren 1950:1
6. Hälsingborgaren 1956:4
7. Hälsingborgaren 1959:2
8. Högerpressens nyhetsbyrå 1952
9. Svärd 1964

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Landsarkivet i Lund, Arkivcentrum Syd
 Protokoll från Högerens Kvinnoråd i Fyrstadskretsen

Tryckta källor

Stadsarkivet i Hälsingborg
 Stadsfullmäktigeprotokoll 1944-1958

Riksdagsbiblioteket,
 Riksdagens informationstjänst

Tidningar

Hälsingborgaren, organ för Borgerliga Valmansförbundet i Hälsingborg, 1950-64
Hälsingborgs Dagblad, 22 september 1952, 22 november 1964, 28 november 1964
Arbetet, Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter, 22 november 1964
Högerpressens nyhetsbyrå, 22 oktober 1952
 Nya Wermlandstidningen, 25 november 1964 artikel Svärd, Gunnar: *En gammal fröken*,

Intervjuer

Britta Jernberg, f.d. tjänsteman på Högerpartiet och Kvinnoförbundet, 2007–2008

Ella Tengbom-Velander, advokat och f.d. kommunalråd i Helsingborg, juni 2007

Lars Tylle Herrlin, f.d. skoldirektör i Helsingborg, september 2007

Litteratur

Gierow, Arvid, *Hälsingborgs barndomsskola genom tiderna. Till hundraårsminnet.* (Hälsingborg, 1938)

Fred, Stig, *Skola i Hälsingborg – en jubileumsskrift*, Redaktör Stig Fred (Styr., cop, 1988)

Foto, Eva Karlsson: *Hälsingborgaren*, 1952: 3 (Kungliga Biblioteket, avfotograferat av fotograf Esbjörn Eriksson)